

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

V ТАВРІЙСЬКІ ІСТОРИЧНІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ

2–3 квітня 2021 р.

Видавний дім
«Гельветика»
2021

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Ляшко О.О. – к.ю.н., директор Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;
Попов В.Ж. – д.і.н., професор, завідувач кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;
Космина В.Г. – д.і.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;
Русначенко А.М. – д.і.н., доцент, професор кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;
Чумак В.А. – к.і.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;
Чирко Б.В. – к.і.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;
Чеканов В.Ю. – к.і.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;
Кудря І.Г. – д.ф.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;
Тарасюк Л.С. – д.ф.н., доцент, професор кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;
Тимошенко Т.С. – к.ф.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;
Предсіна М.Ю. – к.ф.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.

У Таврійські історичні наукові читання: Матеріали
П96 Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 2–3 квітня
2021 р. – Київ : Таврійський національний університет імені
В.І. Вернадського, 2021. – 84 с.

ISBN 978-966-992-472-8

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Міжнародну науково-практичну конференцію «V Таврійські історичні наукові читання», яка відбулася на базі Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського 2–3 квітня 2021 р.

УДК 93:001.8:028(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Баран Б. М., Старка В. В.

Соціально-економічна програма розвитку ГКЦ
в Східній Галичині 20-30 рр. ХХ ст. 5

Білоконь А. С.

Державна допомога безпритульним та безоглядним дітям
в УСРР в 1920-ті рр. 9

Гонтар Д. А.

Розвиток умінь і навичок критичного мислення учнів
та формування патріотизму і громадянськості на уроках історії
з опорою на аналіз змісту історичних джерел 12

Єфименко І. О.

Введення нових демократичних інституцій на території
Правобережжя в контексті судової реформи
Олександра II 1864 р. 17

Жовта І. І.

Види покарань у Київському інституті шляхетних дівчат
у ХІХ – першій третині ХХ ст. 22

Машевська А. А.

Стан сільського господарства та колгоспного устрою
на Вінниччині у часи Великого терору 27

Нерода І. Ю.

Особливості проголошення автокефалії
православної церкви в Польщі 31

Попов В. Ж.

Спроби самоорганізації мешканців багатоквартирних будинків
в українських містах у 1917-1920 рр. 36

Федотова О. О.

Вилучення «шкідливих видань» з бібліотечних фондів УРСР
у 1975-1984 рр. (на прикладі бібліотеки
Сумської середньої школи № 8) 42

НАПРЯМ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Баран Б. М.,

*асистент кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук*

*Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

Старка В. В.,

*доктор історичних наук,
доцент кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук*

*Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ГКЦ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ 20-30 РР. ХХ СТ.

ГКЦ як народна інституція українців мала важливий вплив на формування соціально-економічної моделі суспільства та економічне відродження західноукраїнських земель [1, с. 5]. Упродовж 44 років ГКЦ очолював митрополит Андрей Шептицький, основною метою життя якого була єдність Української церкви, побудова та добробут Української держави, якій він присвятив усе життя. Митрополит закликав українців: «Божу батьківську землю любити і не пускати її з рук, і на ній доробитися добробуту на взір інших народів» [4, с. 525].

Блаженіший Андрей Шептицький був теоретиком та практиком створення християнської соціально-економічної політики ГКЦ. Ще як єпископ Станиславівський він ствердив вплив християнської ідеології на українську соціально-економічну думку, про що свідчить одне з перших послань до вірних Станиславівської єпархії «Перше слово Пастиря» (1899 р.). У цьому посланні митрополит окреслив основний

напрями діяльності мирян у вирішенні нагальних соціальних проблем. На перше місце як ієрарх ГКЦ ставив піклування про щастя, добробут, просвіту, здоров'я народу та все сторонні інтереси суспільства, прагнення «понести Вам не лише слово Боже, але всі сили життя мого, я, браття дорогі, наді все рад би бачити ту лиху сторону в вашім життю яко полагождену» [4, с. 3–4].

Засади папської енцикліки «Нові речі» найповніше використано у пастирському посланні митрополита Шептицького від 21 травня 1904р. «О квестії соціальній». Запропонований документ став важливою віхою в історії суспільно-економічної думки, в якому висвітлено християнсько-економічне вчення церкви. У праці проаналізовано соціальну доктрину церкви, зокрема суть соціальних питань і християнські принципи їх вирішення. Окресливши соціально-економічні катаклізми у світі, насамперед у Європі, А. Шептицький наголошував, що демократичний рух, який «в цілій Європі під стяг оборони убогих і скривджених покликуює всіх благородних» [4, с. 513], цілком співпадає з соціальним вченням Церкви. «Доктрина Христа... – писав А. Шептицький, – довгі століття працює над знесенням неволі, пропагує поняття справедливости, рівности людей перед Божим і людським правом» [4, с. 513–514]. Економічна ситуація у світі складна, зауважував митрополит, капіталістичні монополії ведуть боротьбу за більший вплив, зростає майнова нерівність, особливо важке становище краю. У цій ситуації церква виступала за розв'язання соціальних проблем на засадах «віри і етики Христової», які, на думку автора, здатні «принести світові мир» [4, с. 514–515].

Основні аспекти соціально-економічної програми митрополит озвучив у соціальній проповіді: «Що чоловік, з Божого права і права природи, може набувати і посідати приватну власність», «Що люди всі суть собі рівні природою і метою їх життя, вірою і братньою любовію; не суть, однак, рівні ані положенням, ані поодинокими правами, ані властію. І для того стреміти до абсолютної рівности у всім – се утопія». У цьому контексті митрополит різко критикував соціалістичні ідеї: «Соціалізм, що ті правди перечить, то секта, ворожа Богови, Церкві, вірі, ворожа народному добру» [4, с. 522–523].

Митрополит гостро засуджував соціалістів за те, що вони не визнавали право людини на власність, бо «хотіли би відібрати і замінити на спільну власність все, що було набуто чи то легальним спадком, чи працею рук, чи працею інтелектуальною, чи вкінці ощадністю» і «наміряють дійти до абсолютної рівності економічної і суспільної всіх людей через знесення приватної власності» [4, с. 518–520]. Він піддав гострій критиці і соціалістичну доктрину, яка проголошувала «владу держави над родиною» і особою, тоді як держава «повинна лише опікуватися правами одиниць» [4, с. 525]. Митрополит також вказував на утопічність комуністичної теорії, яка зробила працюючу людину «невільником суспільності, котрий не має права з своєї праці який-небудь хосен відносин, єсть змушений працювати на саме лиш утриманнє» [4, с. 524]. Отже, митрополит Андрей Шептицький, аналізуючи основи економіки та промислового виробництва, доводив, що комуністична система є певною мірою капіталістичним способом виробництва, а її метою є монопольне обслуговування інтересів партійного керівництва і привласнення здобутків працюючих.

На противагу соціалістичній, митрополит виклав соціальну програму ГКЦ, яка охоплювала всі сторони соціально-економічного життя й базувалася на християнських засадах. Однією з головних умов вирішення вказаних проблем він визначив не класову боротьбу, яку відстоювали марксистки, а необхідність усунути «братню боротьбу верст суспільних» й слідувати закону Божому, який «людей єднає, адже люди всі суть собі братами, природно мають жити не в борбі, але в згоді і любові... Капітал і праця не стоять в суцній і природній суперечности» [4, с. 529]. Блаженіший Андрей Шептицький стверджував, що економічна стабільність ґрунтується на приватній власності, яку вважав природним правом людини [4, с. 523]. Право власності освячено Божим правом: «Відвічні звичаї приватної власности потверджують всі устами державні, а Боже право освячує его, ставляючи заповідь «Не кради» і «Не пожадай дому твого ближнього, ані вола, ані осла, ані жадної річи, котра єсть его власністюю» [4, с. 524].

Соціально-економічна програма ГКЦ, зокрема пастирське послання А. Шептицького «О квестії соціальной», набула

широкого розголосу в регіоні та за його межами. Поряд із схвальними відгуками, окремі його твердження піддавалися критиці. Ґрунтовно проаналізував послання Іван Франко, який відзначив прагнення автора говорити з народом на складні соціально-економічні теми, актуальні проблеми народу. Він погоджувався з митрополитом про роль священика у суспільно-політичному та економічному житті свого народу, про «розрізнення у священика його душпастирського уряду від його приватного і горожанського життя», «...головна річ, щоб священик справді був діяльним, продуктивним (і в економічному, і духовнім огляді) членом суспільності, а «не дармоїдом і не гала пасом» [3, с. 846].

Крім митрополита А. Шептицького, соціально-економічні питання на науково-теоретичному рівні порушували й інші церковні діячі. Зокрема, на полеміку І. Франка з А. Шептицьким відомий теолог і філософ Гавриїл Костельник відгукнувся науковою працею «Границі демократизму», у якій розглянув аспекти рівності людей, національної свободи, соціалізації майна, громадських свобод, взаємин держави і церкви. Він відстоював думку, що приватна і суспільна власність взаємно доповнюються і мають право на існування. Що більше, він вважав можливим втручання держави у сферу власності, її обмеження і проведення земельних реформ [2]. Отже, послання А. Шептицького «О квестії соціальной» було на часі й отримало громадський резонанс.

Список використаних джерел:

1. Качор А. Роля духовенства і церкви в економічному відродженні Західної України. Вінніпег : Накладом Української Вільної Академії Наук, 1992. 31 с.
2. Костельник Г. Границі демократизму. Львів : З друкарні Наукового товариства імені Шевченка, 1919. 220 с.
3. Франко І. Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм. Уваги над Пастирським посланієм Митрополита А. Шептицького «О квестії Соціальной» / Іван Франко // *Шептицький А. Пастирські послання* : у 4 т. – Львів : Фондація «Андрей», видавничий дім «Артос», 2007. – Т. 1 : 1899 –1914. – С. 837–857.

4. Шептицький А. Пастирські послання: у 4 т. – Львів :
Фундація «Андрей», видавничий дім «Артос», 2007. – Т. 1:
1899–1914. – 1014 с.